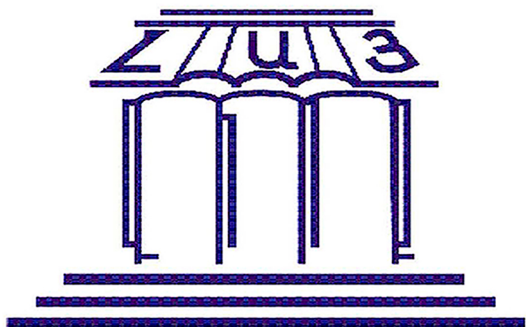

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
նչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

-624-

Պ Ա Տ Ա Ն Ե Կ Ա Կ Ա Ն Ս Ե Ր Ի Ա

ՅԵ. ԳԱՆԵՅՁԵՐ

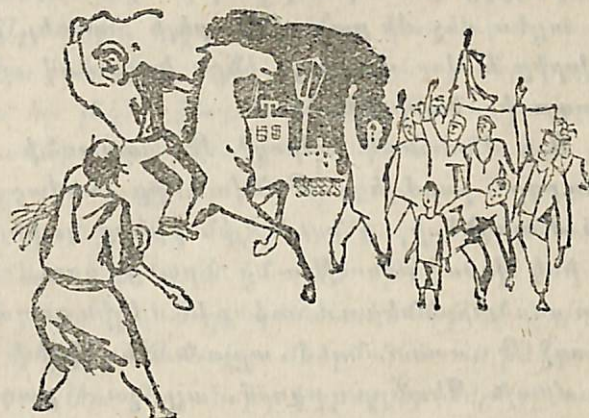
„Պ Ա Տ Յ Ո Մ Կ Ի Ն“
Զ, Բ Ա Ն Ա Ն Ա Վ, Ը

Պ Ե Տ Լ Ր Ա Տ

1932

ՅԵՐԵՎԱՆ

Դեպքը լեղել է 1905 թվականին. այդ ժա-
մանակից անցել է 25 տարուց ավելի:

1905 թվականին մեզ մոտ կատարվեց ա-
ռաջին հեղափոխությունը: Հունվարին կալսերա-
րական գործը զնդակահարեց բանվորներին: Բան-
վորները դնում էին կալսեր մոտ՝ իրենց կարի-
քի մասին խնդրելու, իսկ հապտատասխանեց
գնդակներով:

Այդ դեպքը կատարվեց Պետերբուրգում: Այն
ժամանակ Հենրիգրադը կոչվում էր Պետերբուրգ:
Հատարապես բանվորներ Պետերբուրգի փողոց-
ներում հանդիպեցին իրենց արյունով թաղած
Պետերբուրգի քաղաքում եր խաղաղ և անզեն ժո-
ղովրդին: Այո, անմեղ չթափվեց այդ արյունը:

1-3052 gr

Այդ դեպքից հետո բանվորությունը հասկացավ, վոր ալլես վոչ մի բան չի կարելի սպասել թագավորից և վոր միմիայն ինքն իր ուժով պետք է հոգա իր կարիքները:

Այդ ժամանակ ամբողջ Ռուսաստանի ժողովուրդը շարժվեց: Բանվորները հավաքվում էին ժողովների, քննում էին իրենց կարիքները, իսկ վաստիկանությունը նրանց գրում էր: Ետո գործարաններում հավաքվում էին գաղտնի: Ամբողջ Ռուսաստանում արդեն հեղ իրիվ էր: Վոչ միայն Պետերբուրգում, ալլ շատ քաղաքներում կայսերական զորքը կտորում էր բանվորներին: Մոսկվա և մյուս մեծ քաղաքներում, բանվորները զինված դուրս եյին գալիս փողոցները և կրակում վաստիկանություն, կազակների վրա: 120 քաղաքում լեզան ընդհանուր գործադուլներ: Յերկաթ ելիները դըծաղուլ ալին: Գնացքները կանգ առան...

Յես ինքս տեսա ալլ գործադուլը Ուեստսայում: Այնտեղ ել շատ բանվորներ գնդակահարվեցին: Մերնավը՝ զրա հանավ «Պատ-

յովին»-ը ալլ ժամանակ մոտենում էր Ուեստսային:

Այս նավը բոլորովին նոր ռազմական նավ էր: Նա առաջին օրն էր դուրս յեկել ծով և դուրս էր յեկել թնդանոթաձգության սովորեռ համար: Նրա վրա կար 2000 ռումբ: Նա ամենից մեծ նափն էր Սև ծովի վրա: Նրա լերկարությունը 113 մետր էր, իսկ լայնությունը՝ 29 մետր: Նրա վրա կար 48 թնդանոթ և ալանի 5 գործիք: Կար ամեն տեսակ թնդանոթ և մեծ և՛ փոքր: Ալենից մեծը 305 մի իմետրանոց էր: Այս թնդանոթը կարող էր ամբողջ տուն ավերել: Մեր թնդանոթներն ամբողջ եսկաղրալի թնդանոթներից լավն էին:

Մեր մեծ թնդանոթները կարող էին արձակել մեկ րոպեում 6 անգամ, իսկ մյուս զրահանավերի թնդանոթները՝ 7 րոպեն մեկ...

Ամբողջ զորախումբը 1000-ից ավելի յեր սպաներ և նավաստիներ: Այն ժամանակ նավաստիներն ապրում էին շատ վատ պայմաններում: Կարելի չէր ասել, վոր նավաստի սպալի համար վոչ թե մարդ չէր, ալլ շնից վատ մի բան: Հայհոյում էին նրանց ասենաստոր խոսքերով և մինչև անգամ ծեծում էին:

Նավաստիները շատ համբերեցին այս դաժան կյանքին և, վերջապես, նրանց համբերությունը հատավ:

Մեզ լուրեր ելին հասնում, վոր բանվորութիւնն իր իրավունքները պաշտպանելու համար, շարժվում եւ Յեզ ահա նավաստիների մեջ ևս հղացավ միտք — ինչպէս լավացնել իրենց դրութիւնը։ Վե՛րջ միայն մեր «Պատյումկին»-ի վրա, մյուս նավերի վրա նմանապէս խոսվում եր այդ մասին։ Այն ժամանակ կային գաղտնի զինվորական կազմակերպութիւններ։ Նրանք տպում եյին թւուցիկներ, գրքուկներ և ուղարկում մեզ։

Նավաստիներից շատերը մտածում եյին՝ սպաներին գուրս անելով, զրափել նավերը, այնուհետև պաշտպանել իրենց իրավունքները։ Նավիւրը մեծ ուժ են։ Այնտեղ կան և՛ թնդանոթներ, և՛ վառոդ և՛ ամեն տեսակ ռումբեր։ Յեթե բոլոր նավերն գուցե աշխատելին համերաշխ, զորքն ել չտատանվեր և կարողանայինք կայսերական իշխանութիւնը տապալել և ազատութիւն նվաճել պրոլետարիատի համար։

ԻՆՉ ՊԱՏԱՆԵՑ ՆԱՎԻ ՎՐԱ

Մտածում ելինք մյուս նավերի հետ միասին համերաշխ գործել բաց չկարողացանք սպասել — համբե թիւուն չկար։

Այստեղ ուրիշ դեպք ել պատահեց։

«Պատյումկին»-ը կանգնած եր Ռեքսսա քաղաքի մօտ։ Ամառն եր, հունիս ամիսը։ «Պա-

տյումկին»-ի նավաստիներին ուղարկելու քաղաք միերքի։ Իսկ քաղաքում հենց այդ ժամանակ էլ սկսվեց գործադուլ։ Բանվորներն ու արհեստավորները չեյին ուզում աշխատել։

Անկարելի չեր ապրել. ստիպում ելին աշխատել որական 12 ժամ և ել ավելի, իսկ վճարում ելին քիչ և միևնույն ժամանակ տուգանում ամեն մի չնչին բանի համար։ Նավաստիները քաղաքում իմանալով գործադուլի մասին՝ իսկույն հայտնեցին լնկերներին — ժմացած կացեք, լնկերներ, վոր բանվորութիւնը շարժվում ե իր իրավունքները պաշտպանելու։ Այն ժամանակ Ռեքսսալում կային կուսակցական ընկերներ — սոցիալ դեմոկրատներ։ Նրանք գնում եյին բանվորութիւն հետ և միևնույն ժամանակ ոգնում ելին գործադուլը դնել լավ հիմքերի վրա։ Բանվորութիւն մեջ կուսակցական ընկերներ շատ կային։ Նավաստիները «Պատյումկին»-ի վրա գաղտնի հավաքվում ելին և խոսում գործադուլի մասին։ Կուսակցական հեղափոխականներն ուղարկում ելին մեզ գրքուկներ։

Այդ ժամանակ այդ տեսակ գրքերն իրավունք չկար կարդալու և նավաստիները ստիպված՝ գաղտնի եյին կարնում։ «Պատյումկին»-ի վրա կար մի ճարպիկ նավաստի, նա իր գրքուկ-

ներք պահում եր իր արկղի տակ, իսկ վրաից դարսում եր ուրիշ գրքեր, թագավորի պատկերներով զարդարած: Յերբ մի որ լեկան նրան խուզարկելու և տեսան վերելից դաւսած գրքերը, տակի ալլիս չնայեցին, ասելով թե սա մերն ե, հեղափոխական չա՞ս: Անխո՛շ՝ նա իսկական հեղափոխական եր և միշտ նավաստիների հետ խոսում եր թագավորի իշխանութիւն դեմ:

Հունիսի 27-ին ցամաքից բերեցին հաց և միս. իսկ միսը հին եր և հոտած: Բայց և ախպետ նավապետը հրամայեց նրանից սուպ չե իել: Սուպը լիփեցին, բայց չեր կարելի ուտել: Յերբ ուտելու ժամանակն լիկավ, նավաստիներն ու մյուս մանր ծառայողները նստեցին սեղանին, բայց իրենց սուպի ամանները չբերին: հացը կերան, թելը խմեցին և սկսեցին հեռանալ: Բայց նրանց այս վարմունքն ախպետ չանցաւ: Նրանց մեղադրեցին այդ վարմոնքի համար: Սպան հայտնեց հրամանատարին, իսկ վերջինս մի դազան մարդ եր — իսկույն հրամայեց կանչել բոլոր նավաստիներին:

Բոլորը հավաքվեցին և կարգակարգ կանգնեցին հրամանատարի առաջ. հրամանատարը բարկացավ նրանց վրա և հրամայեց ուտել նավաստիները շուտ չշարժվեցին տեղից. հրամանա-

տարը նորից հրամայեց. — «Ով ուզում ե ուտել սուպը, թող մի կողմ կանգնի»:

Սկզբում վ. չոք տեղից չշարժվեց, իսկ հետո նավաստիներն, իրար նայելով, անցան ցույց տված տեղը: Բոլորն ուզում եյին անցնել: Սպան տեսնելով, վոր բոլորը դնում են և մեղավոր չի մնում, առաջ ընկավ և կտրեց նրանց ճանապարհը. 20—30 հոգի մնացին առաջին տեղում. նրանց վրա ընկավ ամբողջ պատիժը: Կանչեցին հերթական պահակներին և հրամայեցին մնացածներին շրջապատել. պահակները չյսեցին. նրանց գլխավոր սպա Դիլյարովսկին կատաղած բզովում եր: Այդ ժամանակ այն նավաստիները, վորոնք անցել եյին մի կողմ, վերադարձան իրենց առաջվա տեղերը. բարձրացավ աղմուկ, հայհոյանք, իրաւանցում: Հրամայեցին պահապաններին՝ կրակել անգնն նավաստիների վրա: Պահապանները հրացան չարձակեցին: Նավաստիներից շատերը վազեցին և վերադարձան գին լած:

Նրանց մեջ կար մի կտրիճ նավաստի՝ Վա. կուլինչիկ անունով:

Նա առաջինն եր, վոր ընկավ արդար գործի համար: Շատ լավն եր Դրիշա Վա. կուլինչիկը: Իշխանութիւնը նրան չեր սիրում—շատ համարձակ եր խոսում նրանց հետ:

Մեր նավը դուրս գալուց մի քանի օր ա-
ռաջ, նա կոպտորեն ասաց Գիլյարովսկուն.—
«այս բոլորը շուտով կ'երջանա»: Գիլյարովսկին
վառաց նրան ատում էր, իսկ այս խոսքերն ա-
ռիթ տվին վրեժխնդիր լինելու:

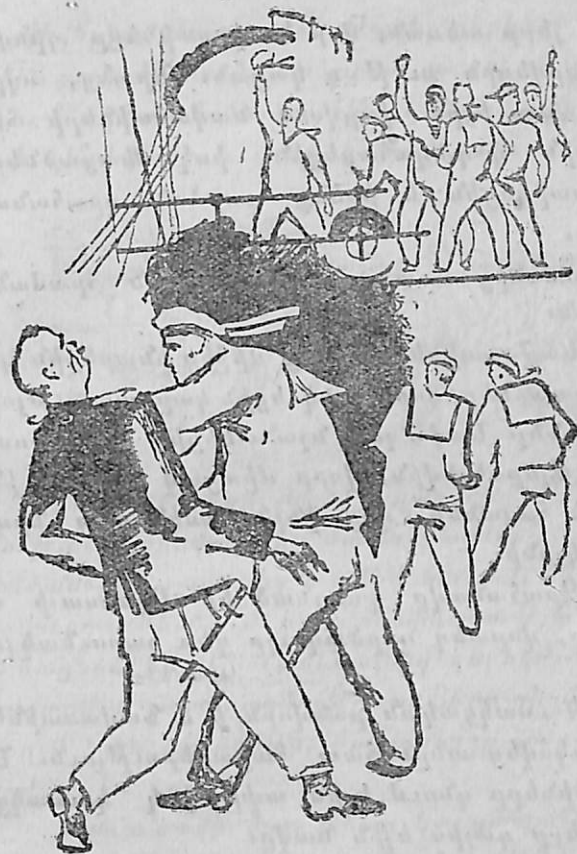
— Իսկ ել չես ուզում սուպ ուտել,— բղա-
վաց նրա վրա Գիլյարովսկին:

— Յես այդպիսի անպետք բաներ չեմ ու-
տի—պատասխանեց Վալուլինչիկը:

ՆԱՎԱՍՏՈՒ ՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Յերբ պահապաններին հրամայեցին կրակել,
Վալուլինչիկն առաջինը դուռաց. « Ի՞նչ արձակի,
տղերք, մենք ձեր լեզրալրներն ենք»: Նրա յե-
տևից ազադակեցին և մյուս նավաստիները.
«Սի՛ք արձակի, մի՛ք արձակի»:

Սպա Գիլյարովսկին բռնեց ատրճառակի
պատյանը, բաց չերիտ ատրճառակը մոտը չեր,
այն ժամանակ նա խլեց իրեն մոտիկ կանգ
նած չերիտասորդ պահակի հրացանը և արձա-
կեց Վալուլինչիկի վրա. գնդակն ուղիղ դիպավ
կրծքին. սալաստին, ծառի վրա ընկավ և,
կարծելով, վրեժի կգորկեն. բարձրացավ նավը
և իրեն նետեց մոտը. Ընկերներն ընկան նրա յե-
տևից, հանելի՜ք ջրից, բաց նանդ ին որը մ ոսկե
Վալուլինչիկն խփելուց հետո՝ նավաստի-

ներից շատերը զին լեցին և մեկը նրանցից,
սպանվածի մոտ ընկերը, Մատյուշենկո անու-
նով, խփեց սպախին և տեղնուտեղը գլորեց: Սպա-

ները յերբ տեսան, վոր նավաստիները զինված են, ցրվեցին ու թագ կոցան: Նրանց, ովքեր շատ վատ ելին վարվում նավաստիների հետ, բոլորին գնդակահարեցին, իսկ մնացածներին բանտարկեցին և իրենք դարձան գրահանավի տերք:

Ամենից առաջ գնդակահարեցին հրամանատարին:

Նավաստիներն իրենց միջից ընտրեցին հրամանատարներ, վորոնք սկսեցին կարգադրութուններ անել: Նավապետ նշանակեցին յերիտասարդ սպա Ալեքսեյեվին, վորը միացավ նավաստիներին և հայանեց, վոր ինչն ամեն տեղ նրանց հետ կլինի:

Զրահանավը կանգնած եր Ողեսսալի ծովեզրը, վորտեղ գերծագուլը դեռ շարունակվում եր:

Կուսակցական բանվորների և նավաստիների մեջ սկսվեց անընդհատ հարաբերութուն: Նավաստիները գնում եին ափը, իսկ կուսակցականները գալիս եին նավը:

Մաշնաված նավաստու դիակը դրած եր նաւի վրա: Վորոշեցին կազմակերպել շփոթ թաղում Ողեսսալում: Սկզբում Ողեսսալի իշխանութունն արգելեց, հետո պահանջեց, վոր թաղեն գիշերը, բայց նավաստիները չհամաձայնեցին և,

վերջիվերջո, թուլ տվին թաղել ցերեկը: Թուլ տվին բայց միևնույն ժամանակ շատ վատ վարվեցին: Թաղման ճանապարհին կանգնեցրին զինված զինվորներ և վոստիկանութուն:

Յերբ դադողի լետեից կազմվեց մեծ բազմութուն, զինվորները մտան բազմության մեջ, բաժանեցին դադողից և ամեն անգամ, յերբ ժողովուրդը միանում եր, վոստիկանութունն ելի հեռացնում եր: Այնուամենայնիվ գերեզմանի վրա հավաքվեց շատ բազմութուն: Յերբ դիակն իջեցնում եին գերեզման, ժողովուրդը բարձր ձայնով լալիս եր:

Զրահանավի վրա խիստ կարգապահութուն եր տիրում: Սակայն բոլոր նավաստիները չեին միացած: Նրանց մեջ կային ախպիսիները, վորոնք չեյին համակրում հեղափոխության, այլ լուրւմ եյին ահից: Ղրանց հարկավոր եր հետեվել, վոր չվաւելին: առանձնապէս պետք ե հետեւել:

ինն գիշերը: Բոլոր թնդանոթները լցված ելին. բոլոր մասերը պատրաստ ելին, բոլոր նավաստիները կանգնած ելին իրենց տեղերը, ինչպես պատերազմի ժամանակ:

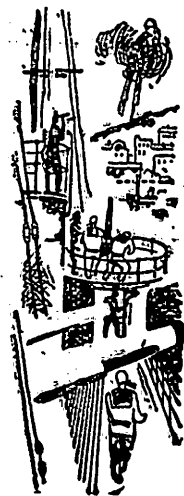
ՈՂԵՍՍԱՅԻ ՌՄԲՍԿՈՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

Զրահանավի վրա իմացանք, վոր Ողեսսա-
յում գին՝ լորական իշխանութիւնը բերել է ավել
ահալին գործը, գին՝ լորնիր և կալուկներ: Քաղա-
քի շատ մասերում գրված ելին թնդանոթներ,
ուղղված «Պատկոմկին»-ի դեմ: Յերբ մեր ը կեր-
ները վերադառնում ելին թաղումից, գործը սկսեց
կրակել. բայց բարեբախտաբար գնչլոքի չդի-
պավ և մինչև անգամ վոչվոր չվ բավարվեց: Զրա-
հանավի վրա կազմեցին խորհրդակցութուն.
քննութիւն ատան այն հարցը, թե հարկավոր է
քաղաքը ոմբակոծել:

Ողեսսայից մեզ մոտ լեկան հեղափոխական
ընկերներ. նրանք ասում ելին, վոր քաղաքում
իշխանութիւնը վախեցած է, չգիտե ինչ անի,
ասում ելին, վոր հարկավոր է կրակել, վոր լե-
թե նավը մնա անգործ, գին՝ լորական իշխանու-
թիւնն այդ ժամանակամիջոցում կարող է դի-
մադրութիւն ցույց տալ: Խնամում եր նուրիպես,
վոր լեթե մենք սկսենք ոմբակոծել, մյուս նա-
վերը ևս կմիանան մեզ: Նավաստիները քաջա-

լերվեցին, սկսեցին աղմկել. թե չարկավոր է
կրակել, բայց կային և այնպիսիները, վոր չե-
լին ուզում. նրանք բղավում, աղմուկ ելին բար-
ձրացնում, թե չի հարկավոր: այդ ժամանակ նա-
վաստի Դիմչենկոն բարձրացավ և բարձր ձայնով
գոռաց. — «Ով ոմբակոծութիւն գեմ է, թող գա
առաջ». նա մի քանի անգամ կրկնել, բայց վոչ-
վոր դուրս չեկավ. նրանից հետո խոսեց Մա-
տլոշենկոն. նա այնպես վոչեվորեց նավաստիներին,
վոր բոլորը միաձայն համաձայնեցին: Զրա-
հանավի վրա բոլորը գիտեին, վոր քաղաքային
թաղոնում պետք է հավաքվեր գին՝ լորական

խորհրդակցութուն, և վորո-
շեցին ոմբակոծել թատրոնը,
մի նուէն ժամանակ քաղա-
քապետի և գործի հրամանա-
տարի բնակարանը: Նշանակած
ժամին պայթեց առաջին ուռ-
մբը. նրանից հետո ելի լեթ-
կուսը. բայց բանից յիշեվաց,
վոր վորտեղ ուղղում ելին՝ ուռ-
մբերն ախտեղ չեյին ընկնում.
գնդակները անցնում ելին ա-
վելի հեռու: Վերջը պարզվեց,
վոր արձակողն այդ բոլորը գիտ-
մամբ եր անում:

Մեր մեջ խոսակցութիւնն բացվեց, թե նախ
քան կրակելը՝ մեք պետք է իշխանութեանը
ներկայացնելինք մեր պահանջները:

Ռմբակոծութիւնը դադարեցրիք. իսկույն
կազմեցինք հետևյալ պահանջները - չխանարել
մթերքի գնումը, նախատրուելն ցամաքի վրա
չանհանգստացնել և վերջ տալ բանփօրնելի ծե-
ծին ու քրդականարութեանը. հռոյնել քաղա-
քից ամբողջ գործը. իսկ լալարը հանձնել բնակ-
չութեան և տալ ժողովրդին զենք:

Այս պահանջներով մեր պատգամավորու-
թիւնը գնաց բազաք, բայց գործի հրաման ստա-
րը նրանց չընդունեց:

ԵՍԿԱՆԻՐԱՅԻ (ՆԱՎԱՏՈՐՄ) ՀԱՅՏԵՎԵԼԸ

Մեր զրահանավն ուներ իր անթել հետ-
գիրը, վորը կարող էր հացնել բոլոր ռազմա-
նում եւր, վոր իշխանութեանը մլուս նավերի
վրա բանակցութիւն է վարում «Պատյումկին»-ի
դեմ և վոր ալի նավերը մ գանից հեռու չեն:
Մենք բոլորս գիտել նք, վոր Սեվաստոպոլ քա-
ղաքում մնացել է մեծ եսկազրա, իսկ հիմա ի-
մացանք, վոր ալի եսկազրան դուրս է յեկել
ծովը՝ «Պատյումկին»-ին հետևելու:

Յեվ, իսկապես, առավոտյան ծովի վրա լե-

րեվացին ռազմական նավեր. մեզից վոչվոք չվա-
խցալ: Կամեցինք խորհուրդ թե ինչպիս վար-
վենք. առաջինը մենք սկսեցք կրակել, թե սպա-
սենք նրանց. ի բանիսը, ավելի ճարպիկները,
ուզոմ ելին առաջին քալն սնիլ. թե չի
հարկա իր սպասել. մլուսներն ավելի զգուշ
եցին, մտածում էին, դուցե աչսեղ սպա-
ներին բանտարկել են. բւրեմն հարկավոր
է սպասել, բայց և ախպես նավը պատրաստ
էր ամեն բոլե գուրս գալու:

Եսկազրան յերկար չմնաց և սկսեց հեռա-
նալ. իսկ շուտով բոլոր վին անհետացավ Բայց
անա 10-15 բոլեյից հետո նորից յերեվաց և
արդեն գալիս էր ուղիղ «Պատյումկին»-ի վրա:
Մեր զրահանավն առաջ շարժվեց և գնաց դեպի
եսկազրան:

Մենք «Պատյումկին»-ից ազդանշանով հրաման
տվինք եսկազրային:

— Կանգնեցեք. յեթե վոչ կկլակեմ:

Եսկազրան ը թացրը դանդաղեցրեց. «Պատ-
յումկին»-ը նույնպես գնաց դանդաղ: Մեզից
առաջ կար յերեք զրահանավ. մեկը կոչվում էր
«Յերեք Լուսավորիչ», մյուսը «12 առաքյալներ»
և յերրորդը՝ «Բեորգի Պարսկ միսսեց»:

Գլխավոր հրամանատարից հեռագիր ստա-
ցանք. «Ինչ էր անում յերեւոյն վել էք, ինչ
էր ուզում: Ստորադրած էր կատարադիմիրալ
(ծովակալ) Վիշնեվեցկի»:

Իսկ մենք «Պատյոմկինից պատասխանեցինք
«Թող ինքը՝ հրամանատարը դա մեղ մոտ,
մենք խոստանում ենք ապահովութ ուն»:

Նսկադրից մեզ չպատասխանեցին. եսկադ-
րան շուտով հեռացավ և անհայտացավ:

ԲԱՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՍԿԱԴՐԱՅԻ ՀԵՏ

«Պատյոմկին»-ի վրա բոլորն ուրախանում
եին: Ասում էին, թե եսկադրան վախեցավ,
փախավ: Բայց դա սխալ էր, շուտով նորից
լեռնվացին նալեր և այս անգամ ավելի շատ:
«Պատյոմկին»-ի դեմ արագ գալիս էին 5 զա-
հանավ, մի մարտանավ և 5 նավակ, ընդամենը
11 նավ:

Ինչ էք կարծում, «Պատյոմկին»-ը վախե-
ցավ: Վոչ, լեռքեք: Նա արագ «ցրեց» ընթացքը և
գնաց ուղիղ եսկադրայի դեմ: Շուտով մենք հան-
դիպեցինք իրար: Եսկադրայի մի քանի նավակ-
ներից, նախաստինի՛րը գոռում էին «Կեցցե՛՛»:
«Պատյոմկին»-ի նավաստիներից ընկեր Մատյու-
շենկոն սկսեց նշաններով ցույց տալ նավաս-
տիներին, թե իրենց նավերի վրա ինչ պետք
է անել: Նա պաց նրանց.

Բանտարկեցեք ձեր սպաներին և միտցեք
մեզ: Եսկադրայի նավակներից մեզ պատասխա-

նեցին «Կեցցե՛՛»-ներով: «Պատյոմկին»-ի վրա բո-
լորս ուր սխալացանք, տեսնելով այդ գիտի համա-
կրու թյուլն: «Պատյոմկին»-ից էլի նոր ազդանշան
ուղևներ:

«Բոլոր սպաները թողնեն նավը իջնեն ափ և»:
Ցիդիվում եր՝ հրաժարվելով վախեցավ և հրաման
տվեց նահ. նշել: Եսկադրան շու. է լեկավ և արագ
հեռացավ: «Պատյոմկին»-ը ընկավ լնրա լեռնվից:
հանկարծ նկատեցինք,

վոր մի նավ եսկադրա-
յից լեռ մնաց. մենք իս-
կույն ճանաչեցինք. այդ
նավը զրահանավ «Պալե-
դանոսից»-ն էր: «Պատ-
յոմկին»-ից նշան տվին
կանգնել. նրանք համա-
ձարեցին կանգնել և նշան
արին, վոր մենք ուղար-
կեցք ը կնրներին բանա-
կցուծյան. մերսնք սկզ-

բում չեցին ուղղում, բայց հետո համաձայնեցին:

«Պատյոմկին»-ն ունեւ իր նավակը, վոր
ուղեկցում էր նրան: Նրա մեջ նստեցին Մա-
տյուշենկոն, կոմիտեյի մյուս անդամները, նույն-
պես և շատ նավաստիներ, ու գնացին «Պալե-
դանոսեց» զրահանավը: Այնտեղի նավաստիները

գիմավորեցին մերոնց «կեցցե՞ն» ներով: Յերբ մոտեցաւ ք և Մատուշենկոն բարձրացաւ «Պարեգանոսեց»-ի վրա, նավաստիները ամեն կողմից շրջապատեցին նրան: Նա խոսում և համոզում էր նավաստիներին՝ միասնալ «Պատյումկին» ին:

Բարձրացան «Պարեգանոսեց»-ի վրա կոմիտեի և մյուս անդամները և նույնպես սկսեցին խոսել նավաստիների հետ: Վեջացաւ նրանով: Վոր լերկու զոհանաւորի նավաստիները միացան: «Պարեգանոսեց»-ի սպանե, ին հրամայեցին իրենց գինքերն հանել, նստեցրին «Պատյումկին»-ի նաչակի վրա:

Այժմ մենք ունեւին: Ձ հով: «Պարեգանոսեց» զրահանաւոր «Պատյումկին» ից փոքր էր, բայց նույնպես ուժեղ էր:

Դարձաւ կադետներ խորհրդակցութուն, վճռեցինք մյուս որը գնալ Ուլեսսա, նվաճել քաղաքը և կազմել լայնեղ նոր հեղափոխական կառավարութիւն: Յեւ ալդպես ել կանայինք: Այժմ մենք ունեւինք ամբողջ հսկադրա, լերկու զահանաւ, մի աւելակիր և մի նավակ վերաւորների համար՝ «Վեխա» անունով:

ԴԱՎԱՃԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

«Պարեգանոսեց»-ի վրա ժողովուրդը շատ անգիտակից և անպատրաստ էր. միւնույն ժա-

մանակ մենք ել մի սխալ արինք մեծ սպաներին իջեցրինք, իսկ փոքրերին թողնք «Պարեգանոսեց»-ի վրա. նրանք, կսեցին նավաստիներին վախեցնել, իսկ վերջինները հրաժարվեցին միանալ Պատյումկինցի ելին:

Առավոտյան տեսնում ենք, վոր «Պարեգանոսեց»-ի վրայից ծուլ է բարձրանում և նա պատրաստութւմ է հեռանալ. այնտեղ ելին մեր ընկերները, վորոնք գնացել էին առավոտյան: Զրահանաւին նշան ենք տալիս կանչելու, իսկ նա, հակառակն ափի շրաւացրեց ընթացքը:

Նա գնաց Մանստոպուի ուղղութեամբ: «Պատյումկին» ի նավաստիներն սկսել լանհանգիստանալ: Թեղանոթնոր պատրաստեցին և ուզում ելին ուբալոծել «Պարեգանոսեց» ին: Բարձրացրինք կռի զրոշակ:

«Պարեգանոսեց»-ը տեսաւ ալդ և կանգնեց. հետո շուռ լիկաւ և լեկաւ ուղիղ մեզ վրա: «Պատյումկին» ի բոլոր նավաստիները դուրս լեկան, և նայում ելին «Պարեգանոսեց»-ին. տեսնում ենք, վոր մեր կողքից քշելով, գնում է ուղիղ նավահանգիստ, և այդպիսով ինքն իրեն զցեց թշնամու ձեռքը:

«Պատյումկին»-ի վրա մեզ ալդ ժամանակ վատ զգացինք:

Մոր ընկերները վերադարձան «Պարեգա-

նոսեցած-ից. սկսւ ցին խոսել նախասիրների հետ,
բայց նրանց վռչվ:ք չեր լսում. սկսվեց աղմուկ,
կռիվ. հւր գնալ, վռչվ:ք չգիտեր, բոլորը խառն-
վեցին իրար. մի քանիսը բղավում ելին՝ Սեվաս-
տապոլ, մյուսները Ռումինիա կ'սրբապահութիւնն
ընկավ և, հայտնի չի ինչպես պատահեց, «պա-
տիմ, լին» ը շարժվեց Տեղից և գնաց ծովը:

ՌՌՒՄԻՆԻԱ

Թե՛վ «Պատիմ, լին»-ն ահա դավաճաններից
թողնված, գնաց Ռումինա: Գնում ելինք դիշե-
րով բոլորս շատ հոգնեցինք. չոչ մի բաժի մե-
սին չեինք մտածում, միայն ուզում ելինք հան-
գստանալ: Առաջին դիշերը քնեցինք հանգիստ
վոչ մի վտանգի մասին չհամեցելով. մյուս առա-
վոտ բոլորս վեր կացանք ուրախ և զվարթ. ցե-
րեկը յերգում ելինք, նվագում, կարծես վոչինչ
չեր պատահել. նավը կառավարելու համար ընտ-
րեցինք 3 հոգուց գործկոմ. ժողով արինք և
վճռեցինք դիմել բոլոր քաղաքացիներին, թե
մենք վոչ ռվագակներ ենք, վոչ բանդիտներ.
մենք հեղափոխականներ ենք և հայտարարում
ենք կռիվ՝ լեղբայրութիւն և ազատութիւն հա-
մար:

Նավակի վրայի կայսրական դրոշակը պոկե-

ցինք և բորձրացրինք կարմիր դրոշակ՝ «Ազա-
տութիւն, հավասարութիւն և լեղբայրութիւն»
մակագրութեամբ:

Յերեկը հասանք Ռումինիայի Կոնստան ա-
փորրիկ նավահանգիստը: Նավահանգստից վոչ
հեռու խարխալ գլխիցինք. շուտով առագաստա-
նավով մեզ մոտ լեկան ումինական սպաները:

Յերկու սպա և նրանց հետ լերկու քաղա-
քացի Սրանք բժիշկներ ելին: Սպաները վ-դ-
ջունեցին և հայտնեցին իրենց ով լինելը՝ Նրան-
ցից. մեկը նավահանգստի հրամանատարն էր,
մյուսը՝ նավակի սպան:

Մենք սլքով ընդունեցինք նրանց. նրանք
բորձրացան զրահանավը և դիտեցին ախ ամին
կողմից: Խոսել նրանց հետ շա՛ղճվար եր. մենք
չգիտեցինք նրանց լեզուն, նրանք՝ մերը: Մեր և
նրանց միջ գտնվեց նախախիտները, վոր դի-
տեյին ֆրանսի են ու գերմաներեն: Հրավիրեցինք
ումինացիներին շքեղ կահավորված դահլիճը,
կանգնեցրինք պատվալիւր՝ ահակախոմբ:

Նրանք ևս մեզ հետ լավ ելին վարվում:
Մենք նրանցից թուլութիւն խնդրեցինք՝
ջրի, ածխի և մթերքի պաշար վերցնելու:

Ռումիացիները մերժեցին:

— Մենք այդ չենք կարող թուլ տալ —

ասաց մեզ պաշտոնյան, — մենք այդ մասին պետք
է հայտնենք բարձր իշխանության:

Ոստացան հեռագիր ուղարկելի Բուխարեստ,
Ռուսինիայի գլխավոր քաղաքը — և հայտնել մեր
խնդիրը:

Իսկ մեզ մոտ «Պատուիրեն»-ի վրա մթերքի
կողմից շատ վատ երբ վնչ հաց կար, վնչ միս,
պտքսի, քաթ թեյի հետ ու գետնախնձոր, այդ երմեր
կերածը:

Յերեկոյան մերոնք գնացին նավահանգիստը
գուցե կարողանան մթերք ձեռք բերել, բայց վո-
չինչ չգուրս լեկավ: Զթողին բան առնել

Հիտո Բուխարեստից ստացվում է հեռագիր՝
նավահանգստի հրամանատարի անունով: Այս հե-
ռագրով մեզ առաջարկում են հետեւյալը:

Զրահանալիս իր ամբողջ զինամթերքով հան-
ձնեցիք Ռուսինիայի իշխանությանը: Բոլոր զեն-
քը նույնպես պետք է թողնեք նավի վրա և այ-
նուհետև ձեզ թույլ կտրվի իջնել ափը՝ մթերք
առնել և կամ հեռանալ Բուխարիա, — կամ մտնել
ծովայության՝ ոտաբերել: Եւ մասնավոր նավերի
վրա:

Իրենց մոտ չուզեցին թողնել: Ռուսինիայի
կառավարութունը վսխենում էր մեղանից, վս-
խենում էր հեղափխությունից: Նավաստիներին
նա չեր համակրում: Ռուսիացիները վախենում էին

և մեր զոհանավի թնդանոթի երկից: Եւս Բա-
ճառով աշխատում էին բանը խաղաղ վեր-
ջացել: Ռուսինիայի կառավար Լեյտենը առանձ
նապես վսխենում էր հեղափոխական նավաստի-
ներից և չէր ուզում նրանց թողնել իր յերկ-
րում: Վսխենում էին նրանք և մեր կայսերա-
կան կառավարութունից, վոչն այդ ժամանակ
դեռ ևս մեծ ուժ ունէր:

Բուխարեստի պատասխանը մեզ վրա վատ
ազդեց: Նավաստիները հասկանում էին, վոր
նրանց ամբողջ ուժը պահանավի մեջն է, հասկա-
նում էին, նույնպես, վոր մեզ հետ լավ են վար-
վում, քանի մենք զինվորական նավ ունենք, իսկ
յիթե նավից զրկվենք, մեզ հետ խոսել անգամ
չեն ցանկանա:

ՎԵՐԱԴԱՐՁ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

Խորհրդակցելով վճռեցինք Հիամաձայնել այդ
առաջալիսությանը և նորից վերադառնալ Ռու-
սաստան:

Բայց ուր դնալ — ինքներս ել չգիտեինք:
Ոչ մի նիւսիսներին ասացինք, վոր գնում ենք
Տաճկաստան, վորպէս Նրանք չիմանալին մեր
տեղը, այնինչ ինքներս գնացինք դեպի Պոլիս,
իսկ իրք մի փոքր հեռացանք, ծովեցինք դեպի
Զրիմ: Վճռեցինք մտնել Թեոդոսիա քաղաքը: աչ-
տեղ արտիլերիա չկար, մեզ համար այնտեղ գնալը
անվտանգ էր:

Հենց վոր դուրս լեկանք ծովը, բոլոր հոգ-
սերը մոռացանք: Ուրախանում էինք մեր ա-
զատությանը, բայց միևնույն ժամանակ մեր նա-
վի վրա՝ պահում ելինք խիստ կարդապահաթլուն:
Թեոդոսիա քաղաքը հասանք առավոտյան. դար-
դարեցինք նավը դրոշակներով և խարխալ ձգե-
ցինք: Փոքր անց նավահանգստից դուրս լեկավ
մի առաջատանավ վորի վրա կար ծովային
սպա: Նավը չ'ուտեցավ մեզ, ասլ կանգնեց հեռու:
Մեր նավաստիները խեղդեցին մոռենալ, բայց
սպան, ինչպես լերեւում եր, վախեցավ և վերա-
դարձավ նավ:

«Պատյոմկին»-ից մեր նավաստիները գնացին
քաղաք՝ քաղաքային ինքնավարության: Ինտ ան-
հրաժեշտ մթերքների մասին բանակցելու:

Անազին բազմութուն եր հավաքվել ափին.
կային շատ բանվորներ. լեկավ մեզ մոտը քա-
ղաքագլուխը և, լսելով նավաստիների պահանջ-
ները, խոստացավ բոլորը կատարել:

Յերբ նա գնաց, մեր նավաստիներն սկսե-
ցին բայատրել բանվորներին, թե մեր զրահա-
նավը ապստաբեց հին կառավարութունը տա-
պալելու և ազատություն նվաճելու համար:

Բանվորները մեզ շրջապատեցին և ուշա-
գրությամբ լսեցին մեր առաջները:

Վստիկանութունն ուզեց ցրել մեզ, բայց
մի նավաստի այնպես գոռաց սլրիւտավի վրա:
վոր նա հեռացավ:

Մեր առաջատանավի ճամբա ընկնելուց
առաջ, մենք բանվորներին բաժանեցինք թու-
ցիկներ, կոչ «Բոլոր ժողովուրդներին»:

Շուտով սրանից հետո լեկան մեզ մոտ քա-
ղաքի ներկայացուցիչները, քաղաքագլուխը և ու-
րիշները. նրանց ցուցակ տվինք, թե ինչ ե հար-
կավր զրահանավին: Նրանք խոստացան, վոր
բոլորը կտան և, իսկ այդեւ ժամը 12-ին մոտե-
ցավ մեզ մի մեծ նավակ, մթերքներով բեռնված.
Թեև այնտեղ չկար այն բոլորը, ինչ պահանջել
եցինք, այնուամենայնիվ բավականի բան ստա-
ցանք — մինչև անգամ մի քանի կենդանի յեզներ:
Նավաստիներն ուրախացան:

— Այսոր մսով շէ կուտենք, թորմ միս
ստացանք, — կատակում ելին նավաստիները:

Սկսեցինք մթերքները նավ կրել. ախտեղ
իմացանք, վոր Թեոդոսիայի զինվորական իշխա-
նութունը դուրս եր չիկել մեր դեմ և հափշտա-
կել մեզ համար քաղաքից բերվող մթերքների
մի մասը: Մենք վճռեցինք վրեժխնդիր լինել:
Ճաշից հետո Սևաստապոլից Թեոդոսիա լեկավ
մի մարդատար շոգենավ: Մենք իսկույն ուղար-
կեցինք այնտեղ 2 ընկեր՝ լրագրերի հա-
մար. պետք եր իմանալ, թե ինչ ե կատարվում
Ռուսաստանում: Նախահանգստում հավաքվեց շատ
ժողովուրդ: Մեր ընկերները գնալին ուղիղ շո-
գենավը. մեկ ել տեսանք — զինվորները հրացան-

ներով լեկան ու կտրեցին նրանց ճանապարհը։
— Չթողնել, — հրամայեց սպան։

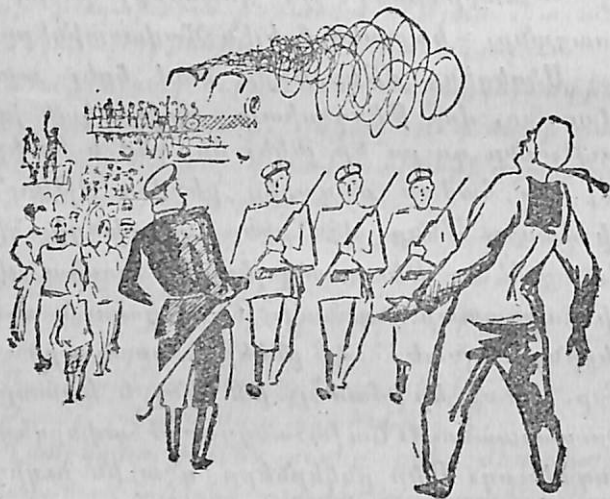
Մեր ընկերը չվախեցավ մոտեցավ զինվոր-
ներին մեկին և ասաց։

— Մենք դուրս ենք լեկել ժողովրդի ազա-
տության համար. լեթե դու ժողովրդին հակա-
ռակ ես, այն ժամանակ, լեթե քո հրացանով
մինչև անգամ ինձ վերափորես, յես անզիցս չեմ
շալժվի։

Յեվ կուրծքը դեմ արեց զինվորին։

Չիտվրը յերիտասարէ եր. շիթվեց յետ-
յետ գնաց և հրացանը վայր դրեց։

— Ինչո՞ւ չես արձակում, արձակիր, — ասում
է մեր ընկերը։

— Ինչո՞ւ, ասում է զինվորը, — ինչո՞ւ խփեմ.
տես՞ում եմ, վոր պաշտպանում ես ճշմարտու-
թյունը։

Գլխավոր սպան, տեսնելով, վոր բանը վատ
է, զինվորները կանգնած են անշարժ, — վախե-
ցավ, վոր զինվորները իր դեմ գնան, հրամայեց
վերադառնալ. և զինվորները հեռացան։

Իսկ ժողովուրդը՝ սկսեց կանչել. «Կեցցեն
նավաստիները, քաջ ազիբք են»։

Մեր ընկերը բարձրացավ մարդատար շոգե-
նավը՝ նավապետի մոտ։ Նա շատ լավ ընդունեց
և պատասխանեց նրա բոլոր հարցե ին։ Հետո
մեր լեկերներն ազատ վերադարձան նավը, բե-
րելով լեռնց հետ շատ լրագրեր։ Ամբոխը շատ ու-
ցավ։ Այն ժամանակ նավաստիներից մեկը — կո-
միտեյի անդամ, բաժնեցիկ նավի տախտակա-
մածը և զիմեց ժողովրդին. նա բացատրեց, թե
հարկավոր է, վոր բոլորը վատի կանգնեն և ա-
զատութուն ձեռք բերեն։ Ժողովուրդը գոռում
էր՝ «Կեցցեն»։

Նավը հեռացավ ափից, նավաստիները շատ
գոհ էլին, վոր նրանց լավ ընդունեցին. նրանք
խսկուհի չնկատեցին, վոր քիչ հեռու կանգնած
եղին զինվորներ՝ հրացանները դեպի մեր նավը
ուղղած։ Մերոնք դուռացին։

— Միք արձակի, ազիբք, մենք ձեր լեզ-
բայրներն ենք։

Յեվ վազվոք ել չարձակեց

Վերադառնալով զրահանավ՝ լրագրերից շատ նորութիւններ իւրագանք:

Իմացանք, վոր Ռուսաստանի շատ տեղերում գործադուլներ են սկսվել: Ճանապարհորդներից իմացանք, վոր ելի չիւրկու զրահանավ ապստամբել ե կառավարութեան դեմ և դնացիլ Տաճկաստան, բայց այս լուրը սուտ դուրս չիկալ: Հետո ցամաքից մեզ լուր չիկալ, թե զինվորական իշխանութիւնը արդելիլ ե մեզ մթերք հասցնել: Մեր նավը կազմը հավաքվեց խորհրդակցութեան և մեծամասնութիւնը վճռեց՝ բաղաքի կայազորի հրամանատարին ուղարկելու և զարկել, վոր բոլոր մեր պահանջները անմիջապէս կատարեն, հակառակ դեպքում կսկսենք կրակել: Գլխավորապէս մեզ հարկավոր եր շուր և ածուխ:

Մեր դրութեան մեջ գրեցինք, վոր յեթե վաղ առավոտեան չստանանք ջուր և ածուխ ուժով կվերցնենք:

Այս առաջարկութեամբ մեր ընկերները նորից դնացին քաղաք: Ափին նրանց հանդիպեցին վաստիկանութիւնը և զինվորները: Նավաստիները հայտնեցին թե նրանք ուզում են տեսնել կայազորի հրամանատարին: Մի վաստիկան վազեց քաղաք հայտնելու մեր շոգենավի մասին, այդ ժամանակամիջոցին մեր նավաստիներն արկսեցին խոսել զինվորների հետ և աշխատեցին նրանց իրենց կողմը գրավել: Հետո յեկավ քաղաքալին վարչութեան անդամը. նրան տվեք մեր

դիմումը՝ կայազորի հրամանատարին հանձնելու: Նավաստիներն ուզեցին նաւ վերադառնալ, բայց հանկարծ սպան զինվորներին հրամայեց՝ չթողնել և շրջապատել:

Զինվորներն աւամա մտեցան նավաստիներին. այն ժամանակ մեր ընկերն սկսեց նրանց բացատրել, վոր նրանք չպիտք ե լսեն սպային, վոր սպաները ժողովրդի թշնամիներն են: Զինվորները լուռ և ուշադրութեամբ լսում էին: Սպան նորից վախեցաւ, վոր նրանք չանցնեն մեր կողմը և հրամայեց հեռանալ:

Զինվորները հեռացան: Մենք ազատ վերադարձանք զրահանավ:

Մենք վճռել ելինք, յեթե չկատարեն մեր պահանջները, առավոտեան ժամը 10-ին կրակ կբացենք քաղաքի վրա: Սակայն, առավոտեան վաղ նավակով նորից դնացինք քաղաք:

ԸՆԿԵՐՆԵՐԻ ՄԱՀԸ

Նավաստիները հաւատալից ելին, վոր իրենց պահանջը կկատարվեն, բայց դուրս չեկաւ հակառակը: Յերբ մոտենում ելինք նավակին՝ զինվորները սկսեցին կրակել. մեկին սպանեցին՝ մի քանիսին վիրավորեցին նավակը շտապով վերադարձաւ: Յերբ տեսան սպանված և արչունաթաթախ վիրավոր ընկերներին, զրահանավի վրա մեծ աղմուկ բարձրացաւ: Վոմանք

գոռում ելին, թե հարկավոր եւ ռմբակոծել քաղաքը, իսկ մյուսները, թե հարկավոր եւ վերագառնալ Ռուսիայի։ Մինչ վճռում ու բղավում ելին, զրահանավը, չգիտեմ ո՞ւմ կարգադրութեամբ, խորխորեց հանվեց և դուրս յեկավ ծովը։

«Թե ի՞նչ պատահեց ավին, հետո պատմեցին մեզ նավակն՝ վերադարձող ընկերները։

Մեզ գլխավորապես հարկավոր եր ածուխ ձեռք բերել, իսկ նավահանգստում կանգնած եր մի մեծ նավ՝ ածուխով լիլը։ մեր նավակը մոտեցավ նրան. պահանջեցինք, վոր դուրս գա

խարխտից, իսկ մե՛ք նրան կվերցնեք բուքիւրով։ Ածխապահը չ'ը համաձայնում. այն ժամանակ նավաստիները բարձրացան նավակը և սկսեցին խորխորեք բարձրացնել։

Վճռեցին դետանավը կապել նավա-

կին և մոտեցնել զրահանավին։

Մեկ ել հանկարծ տեսնում ենք ափին լերեվացին գինվորներ՝ հրացաններով զինված. մե-

քոնք շարունակում ելին իրենց աշխատանքը, հանկարծ լսվում ե տրաքոց, և գնդակները ընկնում են նավակն ու առաջաստանավը. նավաստիները, վորոնք առաջաստանավում ելին՝ պառկեցին հատակին, իսկ նավակը արագութեամբ վերադարձավ։ Առաջաստանավի նավաստիները մնացած սպանվեցին, իսկ մնացածները բանտարկվեցին։ Յե՛վ ապստամբած զրահանավը նորից մեկնեց Ռուսիայի ոտար ափերը։

ԴԱՐՁՑԱԼ ՌՈՒՄԻՆԻԱ

Առավոտյան սկսեցինք խորհրդակցել, թե ի՞նչ անենք. մեր մեջ կային ահապիսիները, վորոնք վո՛չ մի կերպ չեյին ուզում հանձնվել Ռուսիային. նրանք ավելի լավ ելին համարում կրվում ընկնեն, միայն թե ընկերների մահվան վրեժն առնեն։

Ծովի ջուրը կաթսաների համար անպետք ե. նրանք մեջ աղ շատ կա և կաթսաները փչանում են։

Ուշ յերեկոյան հասանք Գոստանցա քաղաքը, և լերը մոտենում ելինք նավահանգստին, ափից լերաժողովուրդներսկսեցինք։ Ա՛յ, այդ լերաժողովուրդները. այդ լերաժողովուրդներից բոլոր, տխրեցինք, իսկ շատերը մինչև անգամ արտասվեցին։ Շատ տանջվեցինք այս անհանգիստ կյանքից։

տաս որ լողում ելինք տառնց հանգստանալու,
չիմանալով ի՞նչ է սպասում մեզ: Ճիշտ է, մեր
մեջ կային այնպիսի մարդիկ, վորոնք վոչ մի
կերպ չեյին ուզում զրահանավը հանձնել ու-
մինացիներին. ասում եյին, վոր ավելի լավ է
պայթեցնել «Պատյումկին» — ք և խորտակվել նը-
րա հետ միասին. բայց այսպես մտածողները
քիչ եյին: Առավոտյան Ռումինիայի սպաները
կանանց ու յերեխաների հետ միասին՝ յեկան,
«Պատյումկին» — ք դիտելու. նրանք այնպիսի մեծ
նավեր չունեյին: Մեր նավաստիները իջան ափը
և զնեցին սւմ ի՞նչ Հարկավոր եր. նրանց չեյին
արգելում դնալ ով սւր ուզում եր: Շատ դժվար
եր մեզ թողնել մեր զրահանավը — մեր առաջին
ռազմական նավը, վոր առաջինն ապստամբեց
կառավարության դեմ:

Ռումինացիք վերադարձրին «Պատյումկին» — ք
Ռուսաստանին. ցարական կառավարութունն
այնպես ատեց այդ անունը, վոր «Պատյումկին» — ք
փոխեց դարձրեց «Պանտելեյոն»:

Մեր նավաստիները ցրվեցին աշխարհովը
մեկ: Թափառեցին ոտար յերկրներ, մինչև վրա
հասավ մեր մեծ հեղափոխութունը: Միայն հե-
ղափոխութունից հետո նրանք կարողացան վե-
րադառնալ հայրենիք:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0866613

ԳԻՆԸ 25 Կ.

1934թ. 54

1
3052

Ե. ԴԱՆԵՅԵՐ

БРОНЕНОСЕЦ „ПОТЕМКИН“

Госиздат ССР Армения
Эривань—1932